

waarheid'.⁷³ Opzoomer overtuigt hem nog niet in alles. In diezelfde maand schrijft hij aan zijn ouders dat Opzoomer het ongerijmde van het christendom aantoonde, en daarbij toont niet veel van het christendom te begrijpen.⁷⁴ Op hetzelfde moment dat de gevoelsleer hem wetenschappelijk uit handen geslagen is, neemt hij existentieel toch weer zijn toevlucht tot het gevoel, als om zichzelf en zijn ouders gerust te stellen.

Bijna een jaar later, in februari 1851, leest hij een boek van Scholten.⁷⁵ Weer klinkt in een brief aan zijn ouders een geruststelling: verschillende argumenten hebben 'Niets geen ingang' bij hem gevonden. Maar hij voegt toe dat het wat hem betreft niet meer de vraag is tussen het gelijk van Scholten of Van Oosterzee, maar 'tussen twee luide stemmen in mijn eigen gemoed'.⁷⁶ Pierson hinkt op twee gedachten, wetenschap en geloof. Het centrale probleem zoekt hij in de Schriftleer, en hij formuleert dan ook als 'Ideaal doch als zoodanig ook schier nog ondenkbaar eene dogmatiek te vormen uit den Bijbel die wetenschappelijk volkomen vaststaat, die alle argumenten pro en contra gewikt en gewogen, alles onderzocht en nu eindelijk tot een volkomen zeker vast resultaat gekomen' is.⁷⁷ Ruim een half jaar later bepaalt hij het kernprobleem preciezer als dat der openbaring. 'Is er werkelijk een onmiddellijke openbaring te denken van God aan de wereld, zowel door een geschreven woord als door de grootse feiten van de geschiedenis?'⁷⁸

De twee stemmen in zijn gemoed maken hem onrustig, eens te meer als hij opmerkt te beseffen dat op aarde wel nooit rust gevonden zal worden, maar dat die voor 'gindsch' is weggelegd en 'onbegrijpelijk heerlijk' zal zijn.⁷⁹ Het theologisch leven is geen oase, maar een gedurige arbeid. Die gedachte heeft Pierson zijn leven lang vastgehouden.

In 1850 keerde Opzoomer zich af van het idealisme en bekende hij zich tot het empirisme. Op het veld der natuurwetenschappen is 'De strijd

der meningen voorbij, en de overtuiging der denkende geesten is gevestigd'.⁸⁰ Opzoomer gebruikt nu de methode van de natuurwetenschappen, die der ervaring, voor de geesteswetenschappen. Hij zoekt naar de bronnen van de kennis en naar de wijze waarop uit deze bronnen kennis moet worden geput. Hij komt tot vijf zogenaamde kenbronnen der waarheid: de zinnelijke waarneming, het zinnelijk gevoel, het schoonheidsgevoel, het zedelijk en – opmerkelijk genoeg! – het godsdienstig gevoel. Ik kan daar in het bestek van dit artikel niet nader op ingaan; het is ons immers om de studietijd van Allard Pierson te doen.

In de al eerder aangehaalde brief van Allard Pierson aan zijn ouders, van 29 oktober 1851, gaat hij in op wat hij noemt Opzoomers 'tegenwoordig standpunt', daarmee kennelijk refererend aan de wending in diens denken.⁸¹ Hij schrijft aan de hand van Opzoomer (en hij had kunnen toevoegen: tezamen met Opzoomer) aan een pantheïstisch Spinozisme te zijn ontkomen. Bovendien is Pierson Opzoomer dankbaar omdat Opzoomer hem berooft van illusies aangaande de wereld, zichzelf en de wetenschap. Hij ziet er dus allerm minst een gevaar in om Opzoomer te volgen in zijn wijsbegeerte. Het is de enige filosofie die hem tot dan toe heeft meegesleept. Allard schrijft zijn vader, die zich zoals we al hoorden zeer kritisch over Opzoomer had uitgelaten: 'Maar zo zijn er velen in mijn inwendig leven waarvoor ik werkelijk den Heer kan danken, en zal ik nu bidden *tegen* een man *waarvoor* ik onwillekeurig reeds dank?'⁸²

Veel meer dan bij de theologisch hoogleraren vond de student bij Opzoomer het moderne denken, een verdiscontering van de duitse historische schriftekritiek en een verwerking van de moderne natuurwetenschappen. Pierson liep colleges bij de chemicus G.J. Mulder, de fysicus en astronoom Van Rees, en de antropoloog F.C. Donders. Veel spreekt Pierson niet over hen in zijn brieven; hij beschrijft ze pas veel later, aan